

V.

NĚMECKÁ KRITIKA ČESKOSLOVENSKÉHO NÁRODNOSTNÍHO ŘÁDU. - MYŠLENKA NÁRODNOSTNÍ SAMOSPRÁVY V JEHO DALŠÍM ROZVOJI.

Stanovisko německé politiky k československé národnostní platformě lze časově rozdělit ve tři etapy.

První byla etapa, kdy boj směřoval vůbec proti státu, proti jeho historickým hranicím, zahrnujícím v sebe i okresy převahou nebo zcela německé, jež byly po tisíciletí součástí sudetských zemí. *Druhá* etapa znamenala, že německá politika se postavila sice na půdu nového státu, ale odmítala jeho ústavní řád. *Třetí* etapa pak je ve znamení boje o provedení určitých národnostních postulátů v rámci platné ústavy. Chceme-li posoudit, jak se jeví pod touto perspektivou návrhy, které minulého roku podala sudetoněmecká strana K. Henleina na úpravu národnostních poměrů v republice, jest důležité zpřítomnit si v hlavních rysech onen dřívější průběh německé kritiky československé platformy národně politické.

Etapa *první* sahá časově od okamžiku rozpadu monarchie a vzniku nového státu, tedy od podzimu 1918 až asi do září roku 1919. Její zvláště charakteristický rys jest, že tu politický svět sudetských Němců postupuje jednotně od nejkrajnější pravice k nejkrajnější levici.

Prvým počátkem poválečného programu sudetsko-německé politiky dlužno spatřovati v účasti členů rakousko-německé sociálně demokratické strany z českých zemí na resoluci této strany ze dne 4. října r. 1918. Resoluce tato — ačkoliv předcházela ještě manifest císaře Karla — nevyklučovala možnosti, aby se otázka rakouských Němců postavila jako otázka mezinárodní a aby jí byl dán program jednoty všeho předlitavského Německa pro každou příští akci. Resoluce uznala sice právo slovanských národů v monarchii, aby utvořily vlastní státy národní, avšak toliko na území, jež tyto národové obývají ve většině. Zároveň pak vyslovila požadavek, aby veškerá německá území Rakouska byla spojena v jediný německorakouský stát, jenž by své vztahy k ostatním rakouským národnostem a k německé říši upravil podle vlastních potřeb. Resoluce připouští jako možnost budoucího řešení, že by dobrovolnou dohodou zástupců českého, jihoslovanského a německého národa bylo Rakousko přeměněno ve federaci svobodných národních svazků. Pro případ, že by slovanské národy odmítly tuto možnost, vyslovila se resoluce pro řešení mezinárodní, avšak ohradila se proti tomu, aby státoprávní postavení německého národa v Rakousku anebo jednotlivých jeho částí bylo upraveno „na úkor zásady neomezeného sebeurčovacího práva“. Po několika dnech připojili se k zásadám resoluce také zástupci německých stran měšťanských a tím se tento program stal jakýmsi jádrem onoho národnostního programu, se kterým rakouské Německo — a v souhlase s ním i němečtí politikové z českých zemí — vstupovalo do nejisté doby převratu.

Na výzvu manifestu císaře Karla ze 16. října 1918, který doporučil utvoření národních rad z říšských poslanců každé jednotlivé národnosti, ustavili němečtí říšští poslanci takovouto národní radu, která pak ve své schůzi dne 21. října 1918 při-

jala program, jenž je dalším rozvinutím programu shora citované resoluce. Toto usnesení znovu zdůrazňuje, že německý lid předlitavský utvořuje německo-rakouský stát ze všech území Předlitavska, osídlených německým živlem; výslovně zdůrazňuje, že dlužno tento požadavek vztáhnout také na příslušné oblasti sudetských zemí. Své vztahy k ostatním národům upraví prý tento stát svobodnými dohodami. Usnesení domáhá se zastoupení prozatímního Národního shromáždění při mírových jednáních.

Jak již řečeno, zúčastnili se obou těchto aktů, resoluce ze dne 4. října a usnesení prozatímního Národního shromáždění ze dne 21. října, také němečtí politikové ze sudetských zemí. Když pak dne 28. října byl proveden převrat v Praze, pokládali tito politikové za žádoucí, zahájit v rámci celkové německo-rakouské akce svoji vlastní akci dílčí. Dne 29. října 1918 němečtí poslanci z Čech ustavili se v prozatímní česko-německé zemské shromáždění; to uznalo za svoji nejvyšší instanci německo-rakouské Národní shromáždění ze dne 21. října a prohlásilo „Deutschböhmen“ za provincii Rakouska, vybavenou stejnými právy a povinnostmi jako ostatní země tohoto státu. Zemské shromáždění si zároveň zvolilo zemského hejtmana a jeho zástupce a zmocnilo je, aby v dohodě s výkonným výborem německého Rakouska převzali veřejnou správu na „území česko-německém“. Ohledně prozatímní správy obcí zřejmě smíšených měla býti podle tohoto programu sjednána dohoda se zástupci národa českého.

Dne 30. října ustavilo se obdobné prozatímní zemské shromáždění „Sudetenlandu“, kterážto provincie byla německými politiky prohlášena pro severní Moravu a Slezsko. S ohledem na specifické poměry moravské žádala resoluce tohoto prozatímního zemského shromáždění, aby byly trvale zachovány k území „Sudetenlandu“ hospodářské a kulturní svazky

i oněch jazykových ostrovů, měst a obcí Moravy a Slezska, ve kterých má německý živel převahu.

Později ještě ustavilo se zvláštní revoluční krajské zastupitelství pro německou jižní Moravu a pro šumavskou župu, z nichž prvé prohlásilo svoji zemskou příslušnost k Dolním Rakousům, druhé k Rakousům Horním. Když pak posléz dne 11. listopadu císař Karel podal svoji resignaci, vydalo německo-rakouské prozatímní Národní shromáždění zákon ze dne 12. listopadu 1918, ve kterém se německé Rakousko — i se svými sudetskými částmi — prohlásilo za součást německé republiky.

Zajímavostí tohoto usnesení německo-rakouského Národního shromáždění jest, že položilo další požadavek, aby průmyslová oblast severovýchodní Moravy a východního Slezska byla zneutralisována v jednotném hospodářském území, na jehož správě by společně participovaly Německé Rakousko, československý a polský stát stejnou měrou.

Takto rozvinutý program stal se pak, pokud jde o úpravu hranic proti československému státu, také programem německo-rakouské mírové delegace. Ve jménu tohoto programu žádala rakouská delegace mírovou konferenci, aby německým živlem osídlená území v sudetských zemích byla vyklizena československým vojskem a československými úřady, kterýžto požadavek byl spojeneckými vládami zamítnut. Proti mírové osnově, předložené spojeneckými vládami Německému Rakousku dne 7. května, vypracovala německo-rakouská mírová delegace, mající zvláštní komisi pro otázku sudetských Němců, notu ze dne 15. června o „Deutschböhmen“, „Sudetenu“ a o neutralisaci ostravské pánve. A když se toto memorandum nepotkalo s úspěchem, německo-rakouská delegace ve svých protinávrzích k mírovým podmínkám žádala, aby mezinárodní smlouvou — formálně obdobnou nynější

smlouvě o ochraně menšin — byla zavázána československá vláda zříditi alespoň uvnitř státu kantonální systém podle národností, tedy jakousi teritoriální autonomii. Ale ani tento podnět nepotkal se s úspěchem.

Když ztroskotaly veškery pokusy o odtržení území Němci obývaných od československého státu a když rakouská mírová delegace podepsala dne 10. září 1919 St. Germainský mír, bylo nutno likvidovati celou zahraniční emigrantskou akci. To se stalo dne 24. září 1919 usnesením kabinetní rady Německého Rakouska, jímž zemské vlády pro Deutschböhmen a Sudetenland, krajské hejtmanství pro německou jižní Moravu a všechny úřady a orgány, zřízené německo-rakouskou republikou pro území nynějšího Československého státu, byly zrušeny a území tato i právně převedena na Československou republiku.

Program emigrantské akce sudetsko-německých politiků tím byl rovněž zlikvidován a otázka sudetského Německa stala se zcela vnitrostátní otázkou Československého státu. Tím se také skončila první fáze německého odporu proti československé národně politické platformě: odporu, směřujícího revolučně a zevně proti státu přímo.

Etapa *druhá* sahá od podzimu r. 1919 až asi do r. 1925. Přesnou hranici tu nelze vymezit, protože přeměna orientace německé politiky byla pozvolná a různé skupiny ji prodělávaly v různé době. Definitivně ukončena byla tato etapa v roce 1926, kdy podstatná část německé politické reprezentace se rozhodla vstoupiti do vlády za nezměněných ústavních poměrů a tím mlčky uznala nejen stát, nýbrž i platnou ústavu. Jen v první době této druhé etapy má německá politika ráz protiústavního boje. Poté záhy umdlévá její bojovnost a co zbývá, jest spíše protiústavní vzdor.

Když neúspěch akce o mezinárodní řešení otázky sudet-

ských Němců byl již zjevný, domácí politikové nevyčkali formální likvidace emigrantské politiky, nýbrž ještě před ní zahájili akci, směřující k postavení nového programu pro politiku Němců v československém státě, politiku vnitrostátní. Důležitým znakem těchto snah jest, že německá sociální demokracie při nich postupovala již vlastními cestami, odděleně od německých stran měštanských.

Politikové německých měštanských stran zahájili již v červnu roku 1919 přípravy k založení t. zv. pracovního bloku, který by dosáhl jednotného politického postupu všech německých stran kromě sociálních demokratů ve všech záležitostech, týkajících se sebeurčovacího práva německého v tomto státě, jakož i všech národně politických denních otázek, a který by vypracoval společný program všech těchto stran pro postavení německého národa v Československé republice. Organizace tohoto pracovního bloku měla zachovávat jakousi spojitost s revoluční akcí německou z října 1918 a to potud, že měly býti utvořeny zvláštní oblasti teritoriální pro „Deutschböhmen“, „Sudetenland“, „Südmähren“ a „Südböhmen“, jenom že všechny tyto odbočky pracovního bloku měly býti podřízeny federativně ústřednímu výboru v Praze. Osnovu politického programu pro tento pracovní blok zhotovil profesor dr. Spiegel a jak její motivace, tak i jednotlivé programové články jsou pro ducha, který ovládal v té době německé politické kruhy, velmi příznačné. Není na př. nezajímavé, že v důvodové části tohoto programu autor musil se ohrazovati proti domněnce, která — jak sám praví — v širokých německých kruzích jest rozšířena, že česko-německý problém jest přičleněním sudetských Němců k československému státu zcela vyřízen. Z této zmínky jest patrné, že tehdy vedení německé politiky nebylo si svým veřejným míněním jisto; měloť živé obavy, že jeho úsilí, aby národní otázka byla postavena do popředí všech po-

litických snah čsl.-německého lidu, nenalezne v německé veřejnosti dosti porozumění.

Vlastní programová část zmíněné osnovy pak začíná tím, že se odmítá jakákoliv koncepce, podle níž by národnostní otázka byla otázkou zrovnoprávnění menšinových příslušníků tohoto státu jako jednotlivců. Programem tohoto hnutí má býti vydobytí kolektivní rovnoprávnosti pro německý národ jako celek. V tom směru program pokládá za nerovnoprávnost již to, že nový stát byl nazván československým a navrhuje změnu názvu na příklad na „Velké Čechy“ (Großböhmen). Ve shodě s tím bylo by prý nutno změnit také veškeré státní emblemy. Pokud jde o vnitřní úpravu státu, program vyžaduje autonomii Němců ve státě na jedné straně a na druhé straně plnou jejich rovnoprávnost ve správě záležitostí celostátních. Autonomií rozumí se podle programu autonomie teritoriální, rozhraničení.

Národní shromáždění bylo by podle programu třeba nahraditi jednotným parlamentem, v jehož rámci by jeho němečtí členové tvořili zvláštní kurii. Kurie by byla utvořena na základě personálním, to znamená, že by jejími členy nebyli zastupci českých minorit z autonomního území německého, ale naopak že by se jí účastnili i němečtí poslanci z území neněmeckého. Ostatní poslanci by tvořili české anebo neněmecké oddělení sněmu, jehož případné další rozdělování (na příklad s ohledem na Slováky a Maďary) netýká se již zájmů německých. V otázkách národního významu by se mohl říšský parlament usnášeti pouze za souhlasu většiny i německé kurie. Národní charakter nějaké otázky by byl přiznán, jakmile by se pro to prohlásily nejméně tři čtvrtiny německých poslanců. Sněmovní výbory musily by býti voleny podle národnostního klíče. Volba presidenta republiky dala by se tak, že by každá kurie volila odděleně a zvolen by byl občan, který by v každé

kurii dosáhl absolutní většiny. Kdyby tento způsob volby zůstal bez úspěchu, přistoupilo by se teprve k plnému shromáždění všech členů říšského sněmu a k volbě by došlo čtyřpětinovou většinou všech poslanců. Kdyby ani tento způsob nevedl k cíli, nastoupilo by na místo presidenta republiky tříčlenné kolegium, volené z plena do té doby, dokud by řádná volba presidenta nebyla provedena.

Podobným způsobem volila by se také vláda ze středu parlamentu a to podle národnostního klíče, při čemž prý by se musilo přihlížeti k tomu, aby se Češi a Němci ve vedení jednotlivých resortů pokud možná střídali. Zároveň by v každém ministerstvu byl zřízen státní sekretář opačné národnosti, než je ta, k níž patří ministr. Členové vlády byli by odpovědni nejenom sněmovnímu plenu, nýbrž také své národnostní kurii. Národnostní klíč bylo by nutno dodržovati, pokud jde o úřednictvo ministerstev a podřízených úřadů.

Pro teritoriální autonomii by bylo podkladem souvislé území německé jednak v Čechách, jednak na Moravě spolu se Slezskem a jednak na Slovensku. Všecka tato území dohromady by pro jisté záležitosti tvořila zvláštní autonomní jednotku („Großdeuschböhmen“). Každá země pak by měla svůj vlastní zemský sněm, jenž by měl zákonodárnou a kontrolní moc nad vlastní správou. Poměr mezi říšským a zemským zákonodárstvím byl by ten, že zákonodárství říšské by se omezovalo pouze na záležitosti integrity státu, jež by za takové byly uznány oběma národnostmi, záležitosti zemské obrany a zahraniční správy, soukromého, trestního a procesního zákonodárství. Záležitosti zemského zákonodárství byly by spravovány zemskou vládou a zemskými správními úřady, jež by prováděly pokud možná také říšské zákony, takže společná celoříšská správa by byla omezena na centrální vedení.

Jenom jako doplněk této autonomie teritoriální by k ní byla

přičleněna národnostní autonomie personální, kterou autor programu rozumí to, že by také centrální úřady a soudy byly sekcionovány podle národností a že by těmto sekcím byly přidělovány jednotlivé kausy podle své národní povahy.

Státní rozpočet musel by býti rozdělen na společný, na německý a na český (resp. na „neněmecký“). Ozbrojená moc musila by býti rovněž rozdělena na formace podle národnosti a každá formace musila by býti umístěna na svém národním teritoriu. S vypovězením války a uzavřením míru by musil souhlasiti říšský sněm podle kurií. Říšské zákony by bylo třeba vyhlášovati v obou jazycích a oba texty by platily za autentické.

K ochraně zásad tohoto národního vyrovnání by podle programu měl býti zřízen zvláštní národnostní soudní dvůr, k němuž by německá národnost v Československu mohla vznášet jako strana svoje stížnosti, dávajíc se zastupovati zvláštní „národní prokuratou“. —

Německá sociální demokracie na svém sjezdu dne 1. září 1919 přijala vlastní program národnostní, který — třebas ne tak detailní — přec jen v jednotlivých svých člancích svým nacionálním radikalismem nezadal programu občanskému. Sociálně demokratický program vyžadoval:

Přerušeni aliance s „dohodovým imperialismem“. Veškeré spolky a vojenské konvence musí býti zrušeny a nesmí dojíti k novým. Ke všem státům světa je nutno zachovati stejně přátelský vztah.

Nynější vojsko musí býti nahrazeno demokratickou milicí, rozdělenou na teritoriální prapory, jejichž obvody nutno ohraničiti národnostně. Každý člen milice má u sebe doma svou zbraň a municí.

Národní území má býti rozděleno na národnostní obvody, které se samy spravují svobodně zvolenými korporacemi.

Každý kraj a okres volí si sám své náčelníky a soudce a určuje svůj jazyk úřední, soudní a vyučovací. V krajích, okresích a obcích silně národnostně smíšených budou tyto korporace národnostně sekciovány.

Všechny kraje a okresy stejné národnosti, jakož i sekce téže národnosti ve smíšených krajích a okresích tvoří dohromady celostátní národní korporaci, která jest representována národní radou, zvolenou přímo z dotyčného národa. Tato národní rada volí ze sebe národní vládu a oběma přísluší zákonodárství, resp. správa v záležitostech školských, kulturních, v záležitostech správy sociálních podniků, vyvlastnění velkostatkářské půdy na dotyčném jazykovém území.

Národní shromáždění celostátní a celostátní vláda jím dosazená mají být příslušny jen pro záležitosti, které podle své povahy nepatří národním radám a vládám. —

Taková byla programová průprava německé politiky pro vstup na půdu parlamentní. Zdá se vskutku, že těmito návrhy německý politický tábor se sám diskvalifikoval pro účast na ústavodárné práci. Není tudíž divu, že československá politika přestala na tuto účast počítati a ústavu vypracovala sama. Do jaké míry se jí podařilo povznést se nad úzkoprsé nacionální stanovisko, to lze seznati z toho, co zde bylo řečeno v kapitole IV. Budiž jen podotčeno, že se o této stránce ústavního díla vyjádřil poslanec sudetoněmecké strany Dr. Peters v r. 1935 se značným uznáním.*)

Německá politika fakticky sice na půdu nové ústavy vstoupila, když se její strany zúčastnily prvních všeobecných parla-

*) Odsuzuje totiž v článku „Nationalstaat und Verfassung“ (Volk u. Führung 1/5) politiku Lodgmanovu z roku 1920, praví, že německá politika neměla ústavu jako celek odmítat, že se měla postavit k ní pozitivně, poněvadž ústava vůbec nezavádí pojmu státu nacionálního a národ československý — s výjimkou předmluvy, která však podle Peterse nemá konstitutivního významu, a dále jazykového zákona — ve svém vztahu k národům ostatním spočívá na principu rovnoprávnosti.

mentních voleb, už v květnu 1920. Ale při svém vstupu ohradila se proti ústavě prohlášeními, jež byla spíše protestem nežli reformním programem a tato prohlášení jsou zároveň dokladem toho, jak nejednota linie německé politiky v té době pokračovala. Německé strany občanské podaly ohrazení, v němž se pravilo:

„Němci v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku nikdy neměli vůle spojit se s Čechy a s nimi uzavřít svazek k vytvoření Československé republiky. Československá republika jest tedy výsledkem jednostranné české vůle, obsadila německá území proti všemu právu násilím zbraní. Veškeré československé zákonodárství i s oktrojovanou ústavou znamená zřejmé porušení menšinové smlouvy ochranné. Proto prohlašujeme slavnostně, že žádný z těchto zákonů jako pro sebe závazný neuznáváme. Pro nás Němce, kteříž jsme neměli vůbec účasti na jakémkoli jednání o zřízení tohoto státu, jsou jeho státní i vládní formy, jeho poměr k nám a k národnostem mezi sebou, jeho základní státní práva a svobody jeho obyvatelů jakož i jeho stanovisko k ostatním státům Evropy problémy dosud nerozřešené a proto žádáme, aby byly řešeny jedině a výhradně s hlediska pravé demokracie a nerušené národní svobody. Prohlašujeme slavnostně, že nikdy neustaneme domáhati se sebeurčení našeho národa a že je pokládati budeme za nejvyšší zásadu všech našich akcí a našeho poměru k tomuto státu.“

Němečtí národní socialisté podali prohlášení zvláštní, v němž bylo řečeno: „Jen svobodnou vůlí národů jest možno semknutí států, které poskytuje bezpečnou základnu pro sociální znovuzřízení a výměnu všech kulturních vymožeností. Pro toto přesvědčení chceme také na půdě československého státu a jeho prvním voleném zastoupení národů vždy svůj hlas pozvednouti a pro svéprávi a pro vlastní život svého národa

veškeré své síly nasaditi, až dostane se mu téhož práva jako národům ostatním: práva volného sebeurčení. Naše spolupráce při zákonodárství tohoto státu nemá býti nijak zkrácena tímto naším právním stanoviskem. Blaho našeho národa a vytvoření jeho svobody budiž naším nejvyšším zákonem.“

Němečtí sociální demokraté pak ve svém ohrazení prohlásili: „V okamžiku, ve kterém vstupujeme do parlamentu Československé republiky, abychom i na této půdě vedli boj pro dělnictvo za demokracii sociální a socialismus, prohlašujeme my, němečtí sociální demokraté, slavnostně, že na požadavku sebeurčení národů houževnatě a neústupně trváme a že jsme odhodláni také na půdě tohoto národnostního státu vésti svůj velký dějinný boj. Zrušení každé národnostní cizovlády a odstranění byrokratického vládního systému, tudíž ustavení národů v samosprávné korporace s právem vlastního řízení národních záležitostí, národnostně ohraničené, demokratické správní organizace za účelem místní správy školství, vzdělávacích, výchovných a kulturních ústavů, jakož i všech humanitních zařízení každé národnosti — to jest bezprostřední cíl našeho boje.“

Nespadá do rámce této práce, líčiti vývoj politických událostí na půdě československého parlamentarismu, organizační poměry v zastoupení německého národa a postupnou změnu jeho orientace. Zde jsme chtěli jen zaznamenati významnější příspěvky ke kritice a revisi ústavních základů národnostního uspořádání, a tu musíme konstatovati, že — třebaže nespokojenosti a protestů bylo mnoho — nějakého závažně a určitě formulovaného návrhu se strany německé politiky na změnu ústavy již nebylo.

A tak tedy se dostáváme až do etapy *třetí*, kdy sudetské Německo již akceptovalo ústavní platformu s jejími národně politickými zásadami jako hotovou věc, a své snahy rozvíjí

již v jejím rámci. A v této době právě přichází se u německé strany i s návrhy takové národnostní autonomie, která by ústavě neodporovala. Tu jde především o návrh, který přednesl Dr. Spina v r. 1925 ve své řeči dne 2. října 1925 v posl. sněmovně a v němž se pravilo:

„Německá menšina Československé republiky a všechny ostatní menšiny nechtě spravují všechno své školství ve všech stolicích v rámci všeobecného státního řádu vyučovacího činiteli, jež samy zvolí, kdyby to však nebylo z ústavních důvodů možné, činiteli, které určí stát, ale jen jsou-li příslušníky dotčeného národa. „Správou“ rozuměti dlužno rozhodování o všech záležitostech toho kterého menšinového školství a osob při něm působících, ale i právo zřizovati a zrušovati ústavy vyučovací. Dohled na školství některé menšiny, ať veřejné nebo soukromé, vykonává se výhradně školskými úřady stejného jazyka, v obci, okresu, zemi. To týká se i domácího vyučování. Obvody školní budtež tak určeny, že se jako příslušná škola ustanovuje pro děti národnostní menšiny zásadně vždy nejbližší škola stejného jazyka. V nejvyšším školském úřadě budiž pro každou národnost ke správě jejího veškerého školství utvořeno zvláštní oddělení, k němuž budou přikázáni jako úředníci příslušníci té které národnosti. Toto oddělení nechtě tvoří nejvyšší stolicí pro všechny školské a osvětové záležitosti menšiny, o niž jde. Rozpočty pro obor výchovný budtež v Československé republice vykazovány odděleně podle národností. Podíl připadající na menšinu nechtě se shoduje s podílem, jaký činí menšina v úhrnu státního obyvatelstva nebo v příslušné územní korporaci, vyjádřený v procentech.“

Na podzim téhož roku pak němečtí sociální demokraté podali obšírný návrh, ve kterém se žádalo na vládě, aby vypracovala osnovu zákona o školské národnostní autonomii. Pro osnovu pak byla v návrhu stanovena řada zásad, zejména:

„Jednotlivé národy v Československé republice ustaví se jako sbory způsobilé k právům. Podkladem pro členství v některém národě jest národní katastr. Každý státní občan musí se dáti zapsati podle svobodné vůle do katastru některého národa. Na základě národního katastru ustaví se příslušníci každého národa v samosprávné školní obce a nadřízené samosprávné sbory (okresy, země nebo župy), jichž účelem jest obstarávati školské a osvětové záležitosti každého národa. Obor působnosti školních úřadů v zákoně uvedených jest všeobecně, pokud jde o školství národa, pro nějž byl tento úřad zřízen, týž, jak jest stanoven nyní platnými školskými zákony. Říšská školní rada převezme obor působnosti ministerstva školství a národní osvěty, pokud se týká národa, pro nějž je příslušná. Jí jsou podrobeny také vysoké školy tohoto národa. Státní dozor nad školami vykonává i nadále ministerstvo. Místní okresní a zemské (župní) školní rady se skládají: a) ze dvou třetin ze zástupců obyvatelstva, kteří jsou voleni ze samosprávných školních obcí a nadřízených samosprávných sborů. b) Z jedné třetiny ze zástupců učitelstva, které volí všichni učitelé škol, podrobených správě příslušné školní rady. c) Do každého tohoto školního úřadu budiž povolán s hlasovacím právem jeden lékař téže národnosti.“

Dr. Ernst *Rychnowsky* (Pr. Tagblatt 24. dubna 1930, čl. „Schulautonomie“) přinesl rovněž zajímavý příspěvek pro řešení národnostní samosprávy. Navrhoval, aby popřevratová omezení působnosti německé sekce zemské školní rady v Čechách (že totiž *via facti* se německý vicepresident již nejmenoval, že presidentem i německé sekce zůstával president ústředí, který také byl pověřen přímým prováděním řady školských záležitostí, patřících odborům) byla odbourána; aby německé sekci byla opět přinavracena její kompetence, a aby širším zastoupením občanského elementu byl získán pro

ni zájem veřejnosti. Dále žádal, aby okresní školní výbory byly sekcionovány v samostatné výbory podle národností, při čemž by dohledací právo nadřízené instance zůstalo zachováno. Táž zásada by měla platit pro místní rady školní, konečně pro třetí instanci R. žádal vlastní oddělení pro školství jedné každé menšiny; ohl. organizace jeho odvolává se na návrh Spinův. Také pro tato oddělení žádá, aby národnost referentů vždy odpovídala národnosti školství, jež jim podléhá.

O školskou samosprávu, ovšem dalekosáhlejší, se jedná také v návrhu *německých středoškolských profesorů*, který vypracoval jejich spolek na počátku letošního roku. Žádá se v něm národnostní rozdělení všech stupňů školské správy, oddělené od správy politické: tedy místních, okresních, zemských školních úřadů a ústředního místa školské správy. Jednací řečí národnostních školských úřadů by byl jazyk dotyčné národnosti; rozpočty obecní, okresní, zemské a státní, pokud v nich jde o položky k účelům školským, by byly rovněž národnostně rozděleny. Školní rady by byly ze $\frac{2}{3}$ voleny příslušnými (obecními, okresními resp. zemskými) zastupitelstvy, která se k tomu účelu rozejdou v národnostní skupiny. Aktivní i pasivní volební právo by měly jen osoby zanesené do přísl. národnostního katastru. Katastry by však zahrnuly všechny občany státní. Zástupci učitelstva by byli voleni učiteli přísl. okrsku, zanesenými do dotyčného nár. katastru. Pro správu byly by zřízeny v okresu a zemi samostatné školské úřady, rovněž národnostně rozdělené, a obsazované rovněž jen úředníky téže národnosti, zjištěné katastrálně. Tyto úřady by spravovaly školní fondy (okresní, zemské, národnostně dělené), do nichž by vplývaly prostředky podle veřejných rozpočtů věnované té které národnosti. Ministerstvo školství by bylo rozděleno též v národnostní sekce, a v čele každé sekce by stál státní

tajemník, jemuž by příslušelo právo veta pro záležitosti jeho odboru. Vetuje-li nějaké opatření, přešlo by rozhodování o něm na vládu. —

Jinak se vyskytla v německé veřejnosti ještě řada námětů, které však pro jejich příliš ideologický ráz nelze pokládati za praktický příspěvek k řešení otázky národnostní samosprávy. V této souvislosti budiž vzpomenu knihu Dr. *Waltera Simona*, „Sudetendeutsche Selbstverwaltung“, práce to zasažené hluboce vlivem universalismu a stavovských ideí, jež byly v obzvláštní oblibě v době, kdy kniha vyšla (1933). Autor se zde domáhá rovnoprávnosti všech oněch „Gemeinschaften“, jichž vidí v konstrukci společnosti šestero: národy, hospodářství, stát, pospolitost vědy, umění a náboženství. Tyto kategorie — jichž výběr se kritikovi knihy zdá jistě zcela libovolný — staví do jedné řady. Rovnoprávnost jejich chtěl by mít zaručenu jen ústavní reformou, která by vytvořila ústavu pospolitostní (*Gemeinschaftsverfassung*). Návrh takové ústavy formuluje pak takto: V čele státu by stála rada pospolitostí, ustavená ze zástupců každé z řečených šesti kolektivit. Tyto zástupce by dotyčná *Gemeinschaft* volila, pokud možná, na doživotí. Ve státě s národnostními minoritami, jako je naše republika, by se všechny pospolitosti uvnitř ještě národnostně sekcionovaly, takže by státní organizace byla federalisována dle stavů, a ty zase uvnitř sebe autonomisovány národnostně. Základem této národnostní autonomisace stavů by byly národnostní katastry a normativně vybudovaný „Siedlungsraum“ — národní teritorium. Pro naše Němce by z toho vyplývala teritoriální oblast všech okresů, v nichž tvoří majoritu, jako územní podklad pro národnostní samosprávu uvnitř všech šesti stavů; a kromě toho uznání německé menšiny za veřejnoprávní korporaci, jejímž orgánem by byl *Sudetendeutscher Gemeinschaftsrat*, složený z 18—24 členů jmeno-

vaných presidentem republiky jako zástupci „der sechs sudetendeutschen echten Gemeinschaften“. Byl by to vrcholný orgán německé menšiny, a jeho usnesení by bylo závazné pro německé sekce uvnitř všech šesti odborných pospolitostí. — O složitost není tedy v tomto návrhu nouze; a jest zapotřebí příliš veliké fantasie, abychom si představili, jak by toto vyumělkované ústrojí obsluhovalo skutečný život — a o to přece má jíti v první řadě! —

Nehledíme-li posléze k různým námětům a proklamacím tak nekonkretním a pro svůj maximalismus tak nepraktickým, jako bylo na př. svolání sjezdu německé strany národně socialistické ve Frývaldově dne 18. října 1930 (svolání směřovalo k autonomii teritoriální a žádal se v něm sudetoněmecký zemský sněm, zemský prezident, vlastní sudetoněmecké hlavní město a vlastní území), nepřinesl již ostatní politický vývoj z řad zdejších německých spoluobčanů významných reformních návrhů. Jejich požadavky byly buď ryze exekutivní (personální, dodávkové, zřizování škol a ústavů, nové nařízení jazykové atd.), buď zase heslovitě nekonkretní („stát národnostní na místo státu národního“; „rovnoprávnost“; „národní samospráva“ atd.).

Tak tomu bylo ještě i když se utvořila v r. 1933 fronta sudetoněmecká, když se tato strana při volbách v r. 1935 pustila do agitace, a když po svém volebním úspěchu vstoupila do Národního shromáždění. Ještě tehdy bylo možno v jejích projevech čísti jen všeobecná hesla; ještě ve svém povolebním svolání předseda strany požadoval jen, aby se „v novém parlamentě demokratické zásady uplatňovaly vždy tak, aby celá sněmovna — bez ohledu na to, zda ta která strana jest v opozici či ve vládě, byla přibrána k spolupráci a spolurozhodování“; a v dopisu prezidentu republiky p. Henlein pravil, že pokládá volební výsledek za „úkol, o jehož

řešení — přes všechna podezřívání odpůrců — bude se snažiti jenom na půdě ústavy našeho státu“. Teprve na jaře r. 1937 poté, když německé aktivistické strany sjednaly s vládou dohodu z 18. února o naplnění dané národně politické platformy novým obsahem, přišla strana sudetoněmecká se šesti návrhy v posl. sněmovně Nár. shromáždění. Jejich obsah a kritiku nám podají další kapitoly (VI.—X.). Zde budiž jen krátce a předem řečeno, že autoři návrhů — tvrdíce o nich, že se pohybují v rámci ústavy — snaží se setrvati se svou iniciativou v mezích oné etapy, kterou jsme označili ve vývoji sudetoněmecké národně politické orientace za etapu třetí. Zda se jim to opravdu podařilo, na to odpovídáme v kapitole VIII.

*

Budiž doplňkem ještě podotknuto, že ani na československých odpovědných místech myšlenka samosprávy nenarážela na zásadní odpor. President *Masaryk* v *Nové Evropě* (vyd. 1920, str. 95) pravil, že poctivě provedená národní samospráva je vhodným opatřením pro národnostní minority. Ve svém novoročním poselství v r. 1922 pravil ovšem, že o teritoriální národnostní autonomii se nemůže a nebude jednat, to že nepřipustí ani nevhodná konfigurace menšin. Ale podle toho, co pravil v listopadu 1926 v interviewu s redaktorem křesťansko-sociální „*Deutsche Presse*“, nutno míti za to, že jako vhodné *správní* opatření, k němuž by nás přivedly zkušenosti praktického života, národnostní samosprávu připouští. Pravil, že nepokládá autonomisační snahy za protiklad státu. Že také dovede rozeznávat mezi státem a národem — zejména na poli kulturním že může každý vzdělaný a sebevědomý národ mít možnost pracovat sám o svém zdokonalení.

President dr. *Beneš* je pro každou rozumnou decentralisaci; je pro regionalism, který může posloužit i národnostním po-

třebám; ale je proti jeho provádění pod *výhradně* národnostním zorným úhlem, je proti jednostranné doktríně. (Liberec 1936).

V r. 1925, když posl. sněmovna přistupovala k debatě o rozpočtu pro příští rok, generální zpravodaj rozpočtový, posl. dr. *Srdínko*, připustil výslovně, že o otázce školské národnostní samosprávy lze diskutovati. Rovněž dr. *Hodža* jako ministr školství vyslovil se několikrát pro zásadu školské samosprávy.

Z autoritativních míst nejvíce se přiblížila myšlenka národnostní samosprávy, na školském poli ovšem, osnova zákona o úpravě školské správy, kterou vypracoval a veřejnosti předložil v r. 1932 tehdejší ministr školství dr. *Déřer* (vydalo Stát. nakladatelství 1933). K zákonodárnému projednání osnovy sice nedošlo, ale její význam je jistě v tom, že tu byly podány velmi konkrétní formulace. Podle osnovy měly být organizovány zemské školní rady — a to i na Slovensku a v Podk. Rusi — rozčleněné v národnostní odbory. Pro každou národnost by se zřídil odbor, bude-li do šk. rady vyslán aspoň jeden zástupce učitelstva a dva zástupci občanstva za dotyčnou národnost. Má-li některá národnost v zemi aspoň 100 učitelů a nedostane-li se jí podle mechanické proporce při rozdělení mandátů zastoupení, přizná se jí zvláštní nadpočetní zástupce z řad učitelstva, mající hlas poradní. Podle dnešního stavu by byl tedy zřízen v Čechách a v zemi Moravskoslezské odbor český a německý, na Slovensku slovenský a maďarský, na Podk. Rusi rusínský a maďarský. Kromě toho by do zem. šk. rady moravskoslezské byl přibrán jako nadpočetný člen jeden Polák, do slovenské jeden Němec, do podkarpatoruské jeden Čech. Každá zem. šk. rada by měla předsedu a tolik jeho náměstků, kolik je národnostních odborů. Z. šk. rady sestávají ze zástupců učitelstva (po 12, na Podk. Rusi 9), jež ministerstvo rozdělí mezi jednotl. národnosti podle proporce v obyvatelstvu, ze zástupců občanstva (dvakrát tolik jako zástupců

učitelstva), které volí zem. zastupitelstvo, rovněž proporčně, a z odborných referentů, kteří nejsou národnostně vyznačeni a zasedají ve všech sekcích. Okresní školní rady se oddělují národnostně, je-li v okrese aspoň 30% příslušníků druhé národnosti a aspoň 10 jejich veřejných škol obecných a měšťanských. Rovněž místní školní rady se národnostně oddělí, jsou-li ve školní obci veřejné národní školy druhého vyučovacího jazyka. V osnově je provedena zásada, že členem nár. sekce resp. národnostní šk. rady může býti (s výjimkou odborných referentů) jen příslušník téže národnosti.